

Г.Т. Отыншиева ¹

¹Абай атындағы ҚазҰПУ-нің докторанты

1930-шы ж. ҚАЗАҚСТАН ЖАЗУШЫЛАРЫНЫҢ КҮНДЕЛІКТІ ӨМІР САЛТЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ТАРИХЫНАН

Аңдатпа

Мақалада 1930-шы ж. Қазақстан жазушыларының күнделікті өмір салтының қалыптасу тарихы және жазушылардың өмірлік тәжірибесін, олар жүргізген өмір салтын өзіндік бағалауды ескерусіз түсіну мүмкін емес екендігі баяндалады. Зерттеушінің 1930-шы ж. Қазақстан жазушыларының күнделікті өмір салтының қалыптасу тарихын қарастыруы қарапайым адамдардың жеке басының тәжірибесі мен өзіндік мінез-құлқының алуан түрлерін тарихи тұрғыдан бағалауға бағытталған. Сонымен қатар мақалада Қазақстан жазушыларының күнделікті өмірінің материалдық-тұрмыстық жақтарын қалпына келтіру мәселесі талданған.

Отызыншы жылдар – советтік Қазақстан жазушыларының күнделікті өміріндегі елеулі өзгерістер кезеңі. Бұл өзгерістер көбінесе жазушылар ұйымдарын құрумен байланысты болды. Жазушылардың жаңа әлеуметтік жағдайы қалыптасты. Билік жазудың идеологиялық әлеуетін уақытылы бағалауға тырытсы және жазушыларға басқа кәсіби топтардың өкілдерімен салыстырғанда олардың күнделікті өмірінің ерекшелігін анықтайтын белгілі бір артықшылықтар бергенімен қадағалау, сын көзбен қарау басым болды.

Тірек сөздер: Қазақстан жазушылар, күнделікті өмір, жазушылар Одағы, 1930 жылдар.

Отыншиева Г.Т. ¹

¹докторант КазНПУ имени Абая

ПОВСЕДНЕВНАЯ ЖИЗНЬ КАЗАХСТАНСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ В 1930-х г.

Аннотация

В статье дано характеристика профессиональному слою Казахстанских писателей, и организации, в которую он входил. Далее рассмотрена совокупность условий, формировавших повседневную жизнь Казахстанских литераторов. Проанализированы материально-бытовые запросы и потребности Казахстанских писателей. Введен в научный оборот документация ССП, Литфонда и других учреждений, письма писателей в ССП. Особенностью ССП было то, что в работе его бюрократических структур во многом участвовали сами писатели. Еще до создания ССП они вели большую организационную работу. В статье излагаются история формирования повседневного образа жизни писателей Казахстана в 1930-е годы и жизненный опыт писателей, их самооценку, проводимую ими образ жизни, невозможно без учета самооценки. Изучение исследователем истории формирования повседневного образа жизни писателей Казахстана в 1930-х гг. было направлено на историческое оценивание различных видов личного опыта и самобытного поведения простых людей.

Ключевые слова: писатели Казахстана, повседневная жизнь, Союз писателей, 1930 год.

Otinshieva G.T. ¹

¹ doctoral student of KazNPU named after Abay

THE EVERYDAY LIFE OF THE KAZAKHSTAN WRITERS IN THE 1930s

Abstract

The article describes the professional layer of Kazakhstani writers, and the organization in which he was a member. Further, the set of conditions that shaped the daily life of Kazakhstani writers is considered. The material and everyday needs and needs of Kazakhstani writers are analyzed. Introduced into the scientific circulation of the documentation of the MTP, the Literary Fund and other institutions, writers' letters to the MTP. A feature of the BSP was that the writers themselves largely participated in the work of its bureaucratic structures. Even before the creation of the BSC, they carried on a great deal of organizational work. The article sets out the history of the formation of the everyday lifestyle of writers of Kazakhstan in the 1930s and the writers' life experience, their self-esteem, their lifestyle, is impossible without taking into account self-esteem. Studying by the researcher the history of the formation of the everyday lifestyle of writers of Kazakhstan in the 1930s. It was aimed at the historical assessment of various types of personal experience and the original behavior of ordinary people.

Keywords: writers of Kazakhstan, everyday life, Union of Writers, 1930.

Қазақстан жазушыларының күнделікті өмірі бүгінгі таңда отандық және шетелдік тарихшыларды зерттеудің нысанына айналууда. Тарих ғылымында күнделікті тарих зерттеушіні қарапайым адамдардың өзіндік мінез-құлқының барлық алуан түрлілігін және жеке тәжірибесін жаңғыртуға бағыттайды. Осы тұрғыда Қазақстандық кеңес жазушыларының күнделікті өмірінің материалдық-тұрмыстық аспектілерін қайта құру ерекше қызығушылық тудыруда. Күнделікті өмір тарихын зерттеудің методологиясы жеке адамдар мен әлеуметтік топтардың әлеуметтік жағдайларға бейімделу тәсілдерінің алуан түрлілігін, сондай-ақ олардың билікпен қалай қарым-қатынас әрекеттер жасағандығын анықтауға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл мемлекеттің қызметін қарапайым бейнелеудің тарихын жинақтамайды [1].

Отан тарихының кеңестік кезеңіндегі көптеген зерттеушілердің пікірінше, сталиндік саясат белгілі бір әлеуметтік топтардың ықпалымен қалыптасты. Бұл ықпал салыстырмалы түрде әлсіз болғанымен, режим мен түрлі әлеуметтік топтар арасында өзіндік шарттар жасаудың үздіксіз процесі жүрді[2].

XX ғасырдың 20 жылдары Республикада алғашқылардың бірі болып ұлттық әдебиет пен мәдениетті дамыту және насихаттау ісімен айналысқан Түркістан өлкесіндегі «Талап» қоғамы болды. Бұл қоғамның жетекшілері жазушы М.Әуезов, этнограф Ә.Диваев, профессорлар Х.Досмұхамедов, А.Шмидт, Н.Архангельский, М.Тынышпаев, М.Есболов, И.Токтыбаев, Қ.Тыныстановтар болды. Қоғам Жарғы-сының жобасын Түркістан ағарту ісі жөніндегі халық комиссариаты мемлекеттік ғалымдар кеңесі бекітті.

1923 жылы 4 желтоқсандағы «Талап» қоғамының мақсаты мен қызмет шеңбері төмендегідей болды: Қазақ әдеби тілінің, терминологиясы мен орфографиясы, т.б. мәселелерін қарастыру; ұлттық өнерді зерттеу; қазақ халқының тарихы мен тұрмысын зерттеу; қазақ мектептерінде оқыту мәселелерін қарастыру; қазақ ғылыми қызметкерлері мен қазақ өнері қайраткерлеріне көмек көрсету. Қоғам құрамына А.Байтұрсынұлы, М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов, М.Міржақып Дулатұлы, Қ.Кемеңгеров, т.б. енді. Осы кезеңде жаңа кеңестік әдебиет қалыптаса бастайды. Қазақстандағы өкілдері Сәкен Сейфуллин, С.Мұқанов, Б.Ізтөлин және т.б. болды. Олардың шығармашылығы айқын социалистік реализм және пролетарлық интернационализм ұстанымына негізделді.

Мәдениеттегі кез келген құбылыс таптық, пролетарлық күрес тұрғысынан бағаланды. Халық шығармашылығының көптеген түрлері, мысалы, «Едіге», «Қобыланды батыр» реакцияшыл, ұлтшылдық көзқарастағы шығарма деп жарияланды. А.Байтұрсынұлы, М.Жұмабаев, М.Дулатұлы қуғынға ұшырады. Абай шығармалары талқылауға түсті.

Басқа жанрлардың арасында бірінші орынға саяси лирика шығарылды. Кеңестік жарқын шындықты жабырқау өткен өмірмен салыстыру тәсілі кең қолданысқа енді. ҚазАПП қызметінде қазақтың ауыз әдебиеті мен жазба әдебиеті дәстүрлерін жоққа шығару көзқарасы барған сайын дами бастады.

Қазақ көркем әдебиетіндегі осы екі ағым арасында 1922-1923 жылдары, содан соң 1926-1928 жылдары қызу пікірталас болып өтті.

XX ғасырдың 20-жылдардың ортасы мен соңында қазақ әдебиетіне Ғ.Мүсірепов, Ғ.Мұстафин, Ә.Тәжібаев, А.Тоқмағамбетов, Ғ.Орманов секілді талантты жастар келіп, кеңес адамдарының - ауыл және қала еңбеккерлерінің бейнесін жасады. Қазақ кеңес ақын-жазушыларының шығармашылығында В.И. Ленин бейнесі жеке тақырыпқа айналды [3].

1930-жылдардың ортасынан 1950-жылдардың басына дейін жазушыларды Кеңес Жазушылар Одағы біріктіргеннен кейін негізінен әдеби үдерістің партиялық басшылық тарапынан сипаттамалық негіз алып, Сталиннің кеңестік әдеби үдерісті қалыптастырудағы жеке рөлі атап өтілді. 1932 жылдан бастап ССП құру басталған және кеңес жазушыларының өмірі мен шығармашылығының ерекше жағдайлары қалыптасқан. 1930 жылы кеңес жазушыларының күнделікті өмірі тұрақты сипатқа ие болды. Бұл көп жағдайда бастапқыда әдеби интеллигенцияның материалдық жағдайын қамтамасыз ету міндеті жүктелген жаңа ұйымдар мен мекемелердің құрылуымен байланысты болды. Сондықтан әдебиетшілердің әлеуметтік жағдайы белгілі бір түрде бекітілді. Олар қоғамға қуатты идеялық ықпал етуге шақырған болғандықтан, билік оларға белгілі бір артықшылықтар берді және сатып алған жоқ. Сол кезде құрылған ұйымдардың қызметі әрдайым тиімді болған жоқ, бұл туралы оларды реформалаудың алғашқы жыл-дарында жасаған көптеген әрекеттері куә болды. Ол көп жағдайда жазушылардың мәселелерін шешуге емес, өзін сақтауға бағытталған бюрократиялық құрылым болды. Көп жағдайда ол ресми түрде тәуелсіз ұйым бола отырып, одақтың ықпалында болған Литва қорының қызметін қайталады.

1934 жылы 12-18 маусым күндері Қазақстан жазушыларының I съезі өтіп, онда идеялық тәрбие жүргізудегі қуатты құрал кеңестік әдебиет болуы керек екендігі баса айтылды.

Қазақ кеңес әдебиеті фольклор дәстүріне сүйенді. Мәселен, Жамбыл Жабаев шығармаларында ел өмірінің айтулы оқиғалары көрініс тапты. Жаңа өмір мен кеңес адамдарын ақын Нұрпейіс Байғанин (1860-1945 жылдары) өзінің эпостық жырларына арқау етті. Иса Байзақов (1900-1946 жылдары) шығарма-шылығы нағыз халықтық мәнге ие болды. 20-30-жылдар қазақ кеңес әдебиетінде проза, драматургия және әдеби сын сияқты жаңа жанрлар дамыған кезең болды. І.Жансүгіров «Жолдастар» романын жазды, С.Мұқанов «Байдың ұлы», «Достар», «Ботагөз» романдарын тудырды. Қазақ драматургиясын дамытуда Мұхтар Әуезовтің рөлі зор. Қазақ театр өнерінің дамуы оның есімімен тығыз байланысты.

Ресми билік құптаған негізгі тақырып – кеңестік қоғамның құрылуы және дамуы, қазақтардың туған өлкесін түлетуге қосқан үлесі, жергілікті халықтың социалистік еңбектегі ерлігі, т.б. болып саналды.

30-жылдары әдебиетшілердің негізгі массасының тұрғын үй жағдайы нашар болды. Қалаларда қазақ жергілікті тұрғындарға тұрғын үй жетіспеді

Аштық жылдарында жазушыларды азық-түлікпен және өнеркәсіп тауарларымен жабдықтауда жетіспеушілік сезілді. Дегенмен, жазушыларда халықтың көптеген басқа санаттарына қарағанда артықшылық болмады.

Елдегі жағдай жазушылық қоғамның өзін-өзі ұйымдастыруға және проблемаларды дербес шешуге жоғары емес қабілетін анықтады. Жазушылардың бастамаларымен жаңа бюрократиялық құрылымдарды ұйымдастыруға және ақша, азық-түлік және өнеркәсіп тауарларын бөлу туралы өтінішпен түрлі инстан-цияларға хаттар жазуға келді. Аштық кезінде өмір сүру жағдайлары жабдықтау мен тұрғын үйдің жетіспеуінен ғана емес,

сонымен қатар әдебиетшілердің шығармашылықпен толыққанды айналыса алмаған-дығы да қиын болды [3].

Дегенмен әдебиетшілердің материалдық жағдайы осы кезең соңында біршама жақсарды. Бірақ олардың көпшілігі өздерінің негізгі қызметі үшін қаламақы есебінен өмір сүре алмады, бұл табыстың басқа түрлерін іздеу қажеттілігі туындады. Сонымен қатар, мемлекеттің гонорарлық саясаты салық салудың шексіз реформаларына бағытталғаны әрдайым айқын емес еді.

Әдебиетшілердің ең өткір мәселелерінің бірі, КСРО-ның басқа азаматтары сияқты осы кезеңде тұрғын үй болды. Оны шешу әрекеттері соншалықты деңгейде көтерілмеді. Кеңестік жазушылар одағы өз күш-жігерін ең алдымен жазушылардың, кез келген биліктің тұрғын үй мәселелерін шешуге бағыттағанымен, Қазақстан сияқты шеткері мемлекеттердегі жазушылардың тұрғын үй жағдайлары шешіле қоймады.

Сондай-ақ жазушыларды азық-түлікпен және өнеркәсіптік тауарлармен жабдықтау жүйесінің қалыптасуы, медициналық қызмет көрсету мен зейнетақымен қамтамасыз етуді ұйымдастыру мәселелері қарастырылады. Бір жағынан, жазушылардың артықшылық берілген жабдықтау мен қызметтерге қол жеткізуі, ал екінші жағынан - олардың сапасы жоғары емес екені туралы қорытынды жасалады. Осы кезеңде шығармашылық және демалыс жазушылар үйлер жүйесін құру басталды. Сол кезде саяжайды иелену мүмкіндігі артықшылық қабатқа тиістілігінің сөзсіз белгісі болды. Саяжай кенттерінде, оларға арналған демалыс үйлеріндегі сияқты жазушылар ең алдымен материалдық-тұрмыстық жағдайларды емес, белгілі бір ортаны бағалаған. Сонымен қатар, бір кәсіби қабаттың өкілдерінің осындай жинақы тұруы кейбір элитарлықты, адамдардың ерекше тобына жататынын сезінуге мүмкіндік берді. Әдебиетшілердің күнделікті өмірін ұйымдастыруда олардың әйелдері ерекше рөл атқарды [4].

Осылайша, 1930-шы жылдары "орта" кеңес жазушысы өмірінің белгілі бір салты қалыптасты. Оның күнделікті өмірінің жағдайы материалдық тұрғыдан алғанда, ел халқының басқа да көптеген санаттары, соның ішінде КСРО-ның көркем интеллигенциясының кейбір кәсіби топтары (журналистер, Суретшілер және т.б.) жақсы болды. Өмірдің ерекше жағдайларының болуының басты факторы-билік пен өзара іс-қимылды және одан белгілі бір материалдық артықшылықтар алуы қамтамасыз ететін жазушылар қорының және басқа да ұйымдардың қызметі болды. 1934 жылы республикада Қазақ әдебиеті баспасы ашылды. А.Жұбанов, Х.Жұмалиев, Б.Шалабаев, Б.Сүлейменов, Е.Смайлов, жазушы Ю.Домбровский осындай жалған айыптармен жазаланып, сондай-ақ Ә.Марғұлан, Ә.Әбішев, С.Бегалин секілді ғалымдар мен жазушылар саяси және буржуазиялық-ұлтшылдық қателіктер жіберді деп айыпталды. 1948 жылы "космополитизммен", яғни шетел мемлекеттерінің мәдениетіне көңіл бөлушілермен күрес науқаны басталды. Космополитизм науқанында Қазан төңкерісіне дейінгі қазақ халқының мақтанышы болып келген Шортанбай, Шәңгерей, О.Қарашев феодалдық-реакцияшылдар деп танылды. Қабдеш Жұмаділов: Сәбең бір кезде мақтанып айтқан фактілер Сәбеңнің өзіне мін болып тағылды, міне. Сәбең «Өмір мектебінде»: «Ахмет Байтұрсыновтың 1923 жылы Орынборда 50 жылдық мерейтойы өтіп жатқанда біз шіріген картоп лақтырып, жұмыртқа лақтырып өткізбей тастадық», – дейді. Мағжанға да қатысты өстіп айтады. Сосын Алаш қайраткерлерімен қалай алысқанын, оларды қалай жеңгенін айтады. Әрине, Сәбит Мұқанов жеңеді. Сәбең 70-ке келгенде мен жиналысқа қатысып отырдым. Елдің бәріне Алтын жұлдыз тағып жатты. Президиумның указын Имашов оқыды. Сонда немен наградталатынын өздері білмейді. «Совет өкіметіне сіңірген еңбегі үшін, бәлен үшін, түген үшін наградталады» деген кезде Сәбеңнің өзі де еңсесін көтеріп тыңдап қалды. «Ленин орденімен наградталады» деген кезде шөгіп кетті.

Жиырмамыншы жылдардың басында аштарға жәрдем көрсету комиссиясына Жүсіпбек Аймауытов та қатысып, мал жинауға басшылық еткен. Аштарға жинаған малды үкімет орындарына өткізген. Осы жинаған малды түгел тапсырмады, өздері ішіп, жеді деп, өсекші, жалақорлар сотқа шағым арыз берген. Сол сот мәжілісінде Жүсіпбектің өзін ақтап

сөйлеген сөзі Семей маңындағы ел аузында ұзақ жылдар бойына аңыздай болып айтылып жүрді. Ол сөйлеген сөзінде ел тарихынан, өз өмірінен тамаша өнегелі мысалдар, маңызы зор, мағынасы терең дәлелдер келтіріп, сотта жалақорлардың өсек арызын жоққа шығарған. Сөйтіп өз ісінің адалдығын ақтап шыққан.

1932 жылғы көктемде жазушы Бейімбет Майлин Семейге келді. Мен Жазушылар одағының Семей-дегі өкілі болатынымын. Бейімбетпен бұдан бірер жыл бұрын танысқанмын. Ол Өлкелік партия комитеті-нің астық дайындау науқанына жіберген өкілі еді. Семейде біраз уақыт Бейімбеттің қасына еріп жүрдім. Бейімбет бұл жолы өзінің жерлесі, жақын досы Аманғали Сегізбаевтың пәтерінде тұрды. Бейімбетке күн сайын жолығып, онымен әңгімелесіп жүрдім. Ол газетте әдебиет бетін ұйымдастыруға көмектесті. Бір күні редакцияның тапсырмасымен кеме тоқтайтын, жүк тиеп, түсіретін айлаққа (пристаньға) бармақшы болдым. Бейімбет түсте дем алып, енді сыртқа серуендеп қайтпақ болып отыр екен. Мен оған Ертіс жаға-сына бара жатқанымды айттым. Ендеше, сенімен бірге мен де біраз жүріп қайтайын, - деді Бейімбет. Екеуіміз көшеге шықтық. Ертіс жағасына қарай жаяу жүріп келеміз. Бейімбет аз сөйлейтін кісі еді. Өзінің шығармасын жиналыста сынап жатқанда да үндемей отыратын. Бірақ не айтса да асырмай, жасырмай, дәл өз қалпында шындықты айтуға тырысатын. Келе жатқанда Алматыдағы жазушылар жайында қысқаша әңгімелер айтты. Жазушылардың әрқайсысының ерекшелігін айта келе, кенет әңгіме тақырыбын Жүсіпбекке бұрды: «Мен Жүсіпбек Аймауытовтай шебер жазушыны бұрын-соңды көрген емеспін, - деді ол. Мен Бейімбеттің бұл сөзіне таңғалдым. Өйткені біз Бейімбеттен асқан дарынды, шебер жазушы жоқ деп ойлайтынбыз. Оның жаңағы сөзін естігенімде, бұл – Бейімбеттің қарапайымдылығы, кішіпейілдігі шығар деп түсіндім. Бейімбет әңгімесін одан әрі жалғастырып, әлгі сөзін нақты дәлелдеуге кірісті. Мен «Қазақстан» баспасында директор болған кезімде бір күні Жүсіпбек Аймауытов маған келіп амандасты, - деді ол. – Біраз әңгімелескен соң Жүсіпбек менен аударатын көркем шығарма бар ма деп сұрады. Мен көп ойланбай, дереу үстелімнің суырмасын ашып, аударуға берілетін шығармалар тізімін алып қарадым. Сол тізімнің ішінен ағылшын жазушысы Фердинанд Дюшеннің «Тамилла» повесін ұсындым. «Құп болады, бұл кітап өзімде бар», – деді Жүсіпбек. 200 бетке жуық осы шығарманы аударып, 5-6 ай ішінде қолжазбаны баспаға әкеп тапсырмақ болып шарт жасасты. Сол күні үйіне қайтып кетті. Арада 15 күндей уақыт өтті. Баспаға келіп жүрген Жүсіпбекті тағы кездестірдім. Амандық сұрасқаннан кейін: «Әнеуі шығарманы аударуға кірістің бе? – деп сұрадым Жүсіпбектен. Кіріспек түгіл, толық аударып әкелдім, - деді. Қой, рас айтасың ба? - дедім. Ол араб әрпімен ұсақ жазылған қолжазбаны шалбарының қалтасынан шығарып маған көрсетті. Кәне, көрейінші, - дедім мен қолжазбаны қолыма алып. Қарасам, оқта-текте бірер түзету енгізген, беттерінің көпшілігі таза күйінде сайрап тұр. Осы бірінші рет жазғаның ба, әлде көшіріп жаздың ба? - деп сұрадым. Алғашқы бірден жазғаным осы, тек жеке сөздерін түзеттім, көшірген жоқпын», - деді Жүсіпбек. Қолжазбаны оқып қарасам: аударма дейтін емес, таза қазақ тілінде жазылған көркем шығарма сияқты, оқуға жеңіл. «Аршын төс, алма мойын», тағы осы тәрізді көркем, әсем теңеулер. Сөз тіркестері үйлесімді, мінсіз. Шығарманың орысша аты «Тамилла» болатын, оны «Дәмелі» деп тәржімелеген. Қолжазба көп кешікпей баспаханаға сол қалпында теруге жіберілді. Мен мұндай шешен, сөзге бай, ұшқыр жазушыны ешқашан көрген емеспін, - деп аяқтады әңгімесін Бейімбет аға [5]. Бұл жазбадан көретініміз қазақ әдебиетшілерінің еңбекқорлығы және таланттылығын көреміз.

XX ғасырдың 30 жылдары Орталықтағы Жазушылар Одағы Қазақстанның жазушыларының жұмыс күнін қадағалап отырды. Мысалы, Қырғызстан ОК (б) Ваговқа 9 сәуір 1938 ж. жазбасында Қазақстан Жазушылар одағының азаматы Маликовқа жіберген жеделхатында «Егер ол ЦК мен Совнаркомның еңбек тәртібі туралы қаулысын сөзсіз бұрмалаған болса,

Әлбетте, Жазушылар одағына азаматтар қоғамдық-шығармашылық ұйым ретінде емес, мекемеге келеді. Біз Жазушылар одағы аппаратында шенеуніктер емес, жазушылардың

өздері жұмыс істеуіне мүдделіміз. Бірақ біз жазушылардың жұмыс күні бойы аппаратта отырғанын емес, олардың жазушылық қызметпен айналысқанын сұраймыз. Біздің Мәскеуде Одақ аппаратында көптеген жазушылар жұмыс істейді және біз оларға өз сағаттарын жұмыс барысында бөлуіне мүмкіндік береміз. Мен бұл істі білуді сұраймын» делінген. Яғни орталық тіпті жұмыс күнін де қадағалап отырды [6]

Осы кезеңнің бір тұлғасы Ғабит Мүсірепов 1923 жылы ол жазушы Сәбит Мұқановпен бірге Орынбордағы жұмысшы факультетіне (рабфак) оқуға түседі. Бұл білім ордасында әлем әдебиеті саңлақтары мен ХІХ ғасырдағы орыс классиктерінің шығармаларымен танысады. Жазушы, филология ғылымдарының докторы Нұрдәулет Ақыш Мүсірепов жұмысшы факультетінде алғашқы шығармасын жазғанын жеткізді.

"Сәбит Мұқановтың айтуынша, ол рабфактің қабырға газетінде өзінің "Тулаған толқынында" деген очеркін жариялаған. Бұл оның алғашқы шығармасы еді. Көптеген әдебиеттанушы Ғабеннің алғашқы шығармашылығы "Тулаған толқыннан" басталды деген пікірде", - дейді ол "Ұлт мақтанышы". Ғабит Мүсірепов" деректі фильмінде.

Оның айтуынша, әдебиет зерттеушілері "Тулаған толқынды" таза очерк деп қабылдамайды. "Олар оны көркем шығарма деп те есептейді. Өйткені бұл шығарманың бойында әрі очерктік сипат, әрі деректілік, әрі көркемдік қасиеттер тоғысқан. Бірақ алғашқы туынды болғандықтан кемшіліктер де бар. Себебі, бұл шығарма сол кездегі кеңестік саясатқа үндес жазылған", - дейді ол [6].

Сәбит Мұқанов пен Ғабит Мүсіреповтің жас айырмашылығы бар болғаны екі жас. Жазушы өзінің "Автобиографиялық әңгімесінде" әдебиетпен шұғылдануына кім түрткі болғанын былайша баяндайды:

"Менің кітапқа деген құмарлығымды, азды-көпті сынай алатынымды байқап, Сәбит маған – "жазуға кіріс" деп мазалап жүрді. "Сәкеннің көрдей қараңғы бөлмесінде Сәбитпен бірге тұрдым. Бейімбет пен Сәкеннің өлеңдерін газет-журналдардан оқи бастадым. Бейімбеттің "Шұғаның белгісі" бір түрлі әдемі жазылғанын көрдім. Ішімнен жазуды қаласам да, қолым бармай жүрген".

Мүсірепов 1926 жылы Орынбордағы жұмысшы факультетін бітіреді. Ал 1926-1927 жылдары Омбы қаласындағы ауылшаруашылық академиясында оқиды. 1927-1928 жылдары Щучинск орман шаруашылығы техникумында оқытушы болып еңбек етеді. 1927 жылдан коммунистік партияның мүшесі атанады.

1928 жылдан бастап Қазақстанның партия, совет баспа орындарындағы әртүрлі жауапты қызмет-терде болды. 1928-1932 жылдары Қазақстан мемлекеттік баспаның бас редакторы міндетін атқарды.

1933 жылы Қазақ КСР оқу халық комиссариатының өнер секторының меңгерушісі, 1934-1935 жылдары алдымен "Қазақ әдебиеті" кейін "Социалистік Қазақстан" газетінің бас редакторы болды.

Жазушы 1936 жылы ВКП (б) қазақ өлкелік комитетінің баспасөз бөлім меңгерушісінің орынбасары, 1937 жылы Қазақстан компартиясы саяси-ағарту бөлімінің меңгерушісі болып жұмыс істеді. Қазақстан орталық партия комитетінде түрлі жауапты қызметтер атқарды. Бірақ шындықтың бетіне тіке қарай алатын Ғабиттің іс-әрекеті кеңес идеологиясына кереғар бола бастайды.

Сталиндік репрессияның зияны Ғабит Мүсіреповке де тиді. Профессор Шериаздан Елеукенов бұл жағымсыз оқиға 1937 жылы болғанын айтады.

"Онда Ғабит Мүсірепов орталық партия комитетінде мәдениет бөлімін басқаратын. Ол жазушылар одағында жиналыс болып жатыр дегенді естіп, сонда барады. Онда отырған адамдар оған "Бейімбет деген жаудың досы келді" деп айтқан. Сонда Ғабекен "Бейімбет Майлиннің ұсталғанын білемін. Бірақ ол қате ұсталып жатыр. Бейімбет жау болса, мен де жаумын" деп, жиналыстан кетіп қалыпты", - дейді ғалым.

Жазушы мұның соңы жақсы болмайтынын түсінеді. Алайда 1932-33 жылдардағы ашаршылық Ғабит Мүсіреповтің жадында өшпес кезең болып қалды. Қазақтың бір уыс бидайға жарымай қалғаны елінің ертеңін ойлаған қаламгердің жанына қатты батты.

Осылайша, бар шындықты бұрмалап, жоғары жаққа "бәрі керемет" деген Голощекиннің саясатын сынағандардың қатарында Мүсірепов те болды.

Тіпті, БК(б)П қазақ өлкелік комитетінің бірінші хатшысы Филипп Голощекиннің жайдарлы отырысын алдына түскен "Бесеудің хаты" өзгертіп жіберген көрінеді.

Хаттың авторлары – Ғабит Мүсірепов, Мансұр Ғатаулин, Емберген Алтынбеков, Мұташ Дәулетқалиев, Қадыр Қуанышев.

Салдарынан НКВД-ның офицерлері бесеудің ізіне түсіп, ұстауға себеп іздей бастайды. Барлығы "халық жауы" атанып, қуғынға ұшырайды. Бірақ Мансұр Ғатаулин бар кінәні мойнына алып, ату жаза-сына кесіледі. Бірақ Ғабіе де қауіп төнеді. Оған "Тулаған толқында" мен "Шұғыла" шығармаларының мазмұны да елдің колхоздастыру саясатына тікелей қарсы бағытталған деген айып тағылды. Салдарынан 1938 жылдың Ғабит Мүсірепов қызметтен де алынды, партиядан да шығарылды. Алайда ол абақты мен ажалдан аман қалды [7].

Осылайша, қаламгер 1938 жылдан 1955 жылға дейін бірыңғай жазушылық еңбекпен шұғылданып, өзінің кінәсіз екенін дәлелдеуге кіріседі.

Партия басшылары ауысқан сайын хат жазып, өзінің әділетсіз жазаланғанын түсіндірумен әлек болады. Бірақ одан 1956 жылға дейін еш нәтиже шықпайды. Тек шығармашылығының арқасында ғана жазушы еңсесін көтереді.

Қазіргі таңда қаламгердің шығармалары әлемнің 34 тіліне аударылған. Франция, Англия, Бельгия, Германия, Испания, Венгрия, Вьетнам, Моңғолия секілді біршама елдің әдебиет сүйер қауымы Ғабит Мүсірепов шығармаларымен танысып шығуға мүмкіндігі бар. Оның 295 шығармасы орыс тілінде басылып шықты.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Волков С. В. Интеллектуальный слой в советском обществе. М.: 1999. Изменения социальной структуры советского общества 1921 – середины 30-х годов / Отв. ред. Селунская В.М.

2. Горлов П. Почетная задача советского писателя // Литературный Казахстан. 1938. №3. – С. 94.

3 <https://e-history.kz/kz/contents/view/2322> © e-history.kz

4 Коваленко Г.А. Советская модель управления искусством (1917-1953) // Вопросы культурологии. 2009. №10. – С. 30.

5 Ысқақұлы Д. Әдебиет сынмен Көркейеді. Ж.Аймауытовтың сыншылық қызметі хақында. <https://aimaulytov.psu.kz/>

6 Центральный государственный архив литературы искусства СССР ф. 631 Союз писателей СССР тізбе15, іс 644

7 <https://sputniknews.kz/spravka/20191129/12162115/Gabit-Musirepov-turaly-qyzyqty-dereker.html>